

СУБ'ЄКТ ТА ОБ'ЄКТ ПРОЦЕСУ ТРАНСФОРМАЦІЇ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

©2021 ПИВОВАР П. В., КОСТЮК Л. П.

УДК 316.344.55

JEL Classification: R11; R12; R13

Пивовар П. В., Костюк Л. П.

Суб'єкт та об'єкт процесу трансформації сільських територій

Одним із основоположних завдань розвитку України є забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку, як країни в цілому, так і найменших територіально-адміністративних одиниць. Своєю чергою, невід'ємним елементом (передумовою) розвитку будь-якого процесу чи явища є зміни, які дуже часто протікають у вигляді трансформаційних процесів. Мета цієї наукової роботи полягає в ідентифікації комплексу суб'єктів та об'єктів процесу трансформації сільських територій. До суб'єктів трансформації сільських територій нами було віднесено як виробників і споживачів суспільно необхідних благ, так і тих, хто забезпечує функціонування господарюючих суб'єктів на сільських територіях для досягнення суспільного добробуту. Суб'єкт трансформації сільських територій – це носій предметно-практичної діяльності, джерело соціально-економічної активності, спрямованої на предмет трансформації. Суб'єктом трансформації сільських територій може виступати як окремий житель сільських територій, так і різні соціально-економічні групи. Ними було ідентифіковано дві групи суб'єктів трансформації сільських територій: фізичні особи (сільське населення, домогосподарства, громада, підприємці) та юридичні особи (підприємства, органи управління сільськими населеними пунктами, громадські організації). До основних об'єктів трансформації сільських територій можна віднести: людський потенціал, природно-ресурсний потенціал, фінансовий потенціал, інтелектуальний потенціал, інформаційний потенціал, інфраструктура. Крім суб'єкта й об'єкта, в науковому пізнанні будь-якого соціально-економічного явища чи процесу потрібно розглянути предмет, що являє собою частину об'єкта. Ними було ідентифіковано такі основні предмети трансформації сільських територій: відносини соціуму з природою, земельні (ринкові) відносини, ринкове середовище, науково-технічний устрій, система менеджменту, фінансові відносини, соціальні відносини.

Ключові слова: сільські території, трансформація, суб'єкт, об'єкт, предмет.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-3-91-99>

Рис.: 3. Бібл.: 27.

Пивовар Петро Вікторович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та європейської інтеграції, Поліський національний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: petro.pyvovar@polissiauniver.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7668-2552>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/1996123/petro-pyvovar/>

Костюк Людмила Петрівна – аспірант, Поліський національний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: znau_dilovod@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9955-8810>

UDC 316.344.55

JEL Classification: R11; R12; R13

Pyvovar P. V., Kostyuk L. P. The Subject and Object of the Transformation Process in Rural Areas

One of the fundamental tasks for Ukraine's development is to ensure stable socio-economic development of both the country as a whole and its smallest territorial and administrative units. In turn, changes, which very often take place as transformation processes, are an integral element (prerequisite) for the development of any process or phenomenon. The article is aimed at identifying a system of subjects and objects of the transformation process in rural areas. To our opinion, the subjects of transformation in rural areas includes both producers and consumers of socially necessary goods, as well as those who ensure the functioning of economic entities in rural areas to achieve public welfare. The subject of rural areas transformation is the carrier of substantive and practical work, the source of socio-economic activity aimed at the transformation object. Both an individual resident of rural areas, and various socio-economic groups can take on the role of the subject of rural transformation. We have identified two groups of transformation subjects in rural areas: individuals (rural population, households, community, entrepreneurs) and legal entities (enterprises, rural authorities, NGOs). The main transformation objects in rural areas include the following: human potential, natural resource potential, financial potential, intellectual potential, information potential, and infrastructure. In the process of scientific understanding of any socio-economic phenomenon or process additi not only the subject and object are to be considered, but also the aspects which are part of the object. We have identified the following main aspects of transformation in rural areas: the relationship of society and nature, land (market) relations, market environment, R&D system, management system, financial relations, social relations.

Keywords: rural areas, transformation, subject, object, aspect.

Fig.: 3. Bibl.: 27.

Pyvovar Petro V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor, Department of International Economic Relations and European Integration, Polissia National University (7 Staryi Blvd., Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: petro.pyvovar@polissiauniver.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7668-2552>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/1996123/petro-pyvovar/>

Костюк Людмила Петрівна – Postgraduate Student, Polissia National University (7 Staryi Blvd., Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: znau_dilovod@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9955-8810>

Постановка проблеми. Аналіз сучасних концепцій трансформації сільських територій демонструє, що всі вони базуються на основі одного з двох підходів, різниця між якими полягає в ролі економічних агентів (суб'єктів, акторів, гравців) сільських територій в процесі трансформації.

Перший підхід (суб'єкт-об'єктний) передбачає пасивну позицію економічних агентів у процесі трансформації сільських територій, а процес трансформації розглядається як процес еволюційної адаптації суб'єктів до змін і викликів у соціально-економічній системі країни.

Другий підхід (суб'єкт-суб'єктний) базується на активній ролі економічних агентів у процесі трансформації сільських територій, тобто суб'єкти безпосередньо впливають на об'єкти трансформації і самі створюють умови для адаптації до змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання трансформації та розвитку сільських територій є актуальним протягом всього періоду незалежності України. Важливий науково-методологічний внесок було зроблено вітчизняними науковцями-аграріями, такими як В. В. Бойко, Л. В. Молдаван, І. Р. Залуцький, М. Й. Малік, О. В. Шанін, О. І. Павлов, Х. М. Притула, В. П. Славов, М. П. Талавіря, М. А. Хвесик та багато інших. Але водночас підходи

до трактування об'єктів і суб'єктів дослідження процесів трансформації та розвитку сільських територій досить різнобічні, що обґрунтовує доцільність поглиблення досліджень зазначеної проблематики.

Мета статті полягає в ідентифікації комплексу суб'єктів та об'єктів процесу трансформації сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення процесу трансформації сільських територій в цілому як соціально-економічного явища передбачає виділення суб'єктів, об'єктів і предметів цього процесу (рис. 1). З точки зору філософії суб'єкт (лат. subjectum – те, що лежить внизу, перебуває в основі) – поняття, яке означає носій діяльності, що пізнає світ навколо себе та впливає на нього; людина або група осіб, культура, суспільство або людство в цілому, на відміну від того, що вивчається або змінюється внаслідок дій [26]. Невід'ємною характеристикою суб'єкта соціально-економічної системи є здатність самостійно приймати рішення і самостійно здійснювати соціальну та господарську активність. Під час цієї активності вони ставлять конкретні цілі, приймають самостійно основні соціальні та господарські рішення, є соціально адаптованими, беруть участь у виробництві, розподілі, обміні та споживанні економічних благ.

Рис. 1. Суб'єкт, предмет, об'єкт процесу трансформації сільських територій

Джерело: власна розробка авторів-

Таким чином, до суб'єктів трансформації сільських територій можна віднести як виробників і споживачів суспільно необхідних благ, так і тих, хто забезпечує функціонування господарюючого суб'єкта для досягнення суспільного добробуту. Виходячи з цього суб'єкт трансформації сільських територій – це носій предметно-практичної діяльності, джерело соціально-економічної активності, спрямованої на предмет трансформації. Суб'єктом трансформації сільських територій може виступати як окремих жителів сільських територій, так і різні соціально-економічні групи. Отже, враховуючи вищезазначене, можна виділити дві групи суб'єктів трансформації сільських територій: фізичні особи (сільське населення, домогосподарства, громада, підприємці) та юридичні особи (підприємства, органи управління сільськими населеними пунктами, громадські організації).

Сільське населення – населення, яке проживає у сільських населених пунктах [8]. На нашу думку, офіційне визначення не повністю розкриває сутність цього терміна, оскільки не передає особливості сільського соціуму, що є вкрай важливим у процесі трансформації соціально-економічної системи. На нашу думку, сільське населення – це відкрита соціальна група людей, що сформувалась на конкретній сільській території, економічна активність яких задіяна в різних соціально-економічних сферах і в процесі тривалого історичного розвитку набуває унікальні набори звичаїв та традицій, підходи до ведення господарської діяльності, зв'язки із зовнішнім середовищем.

Наступним основоположним суб'єктом трансформації сільських територій є сільське домогосподарство. Класичне трактування домогосподарства з точки зору економіки було зроблено К. Р. Макконнеллом і С. Л. Брю, відповідно до якого домогосподарство – це економічна одиниця, яка складається з однієї або більшої кількості осіб, вона постачає ресурси для економіки і використовує отримані за них гроші на придбання товарів і послуг, які задовольняють матеріальні потреби [3].

Своєю чергою, відповідно до українського законодавства¹ «домогосподарство – сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують і витрачають кошти. Ці особи можуть перебувати в родинних стосунках або стосунках свояцтва, не перебувати у будь-яких з цих стосунків або бути і в тих, і в інших стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи» [6]. Оскільки частка домогосподарств, у складі яких є особи, не пов'язані родинними стосунками, складає 0,15 % від загальної кількості домогосподарств (0,18 % – від кількості домогосподарств за виключенням одинаків), у сучасних економічних умовах поняття «домогосподарство» і «сім'я» дуже близькі [10].

Для ідентифікації *сільського домогосподарства* в Україні Державною службою статистики їх було прирівняно з господарством населення на сільських територіях і надано власне визначення: «господарства населення – домогосподарства, що здійснюють сільськогосподарську

діяльність як з метою самозабезпечення продуктами харчування, так і з метою виробництва товарної сільськогосподарської продукції. До цієї категорії виробників віднесені також фізичні особи – підприємці, які провадять свою діяльність у галузі сільського господарства» [9]. Тобто з цього визначення видно, що основною характеристикою сільського домогосподарства є здійснення сільськогосподарської діяльності.

На нашу думку, такий підхід є застарілим, і на сьогодні сільськогосподарська діяльність може бути лише як одна із характеристик або особливостей функціонування сільського домогосподарства.

Узагальнюючим трактуванням сільського домогосподарства, на думку європейських науковців, є визначення Донни Чиети, в якому сільське домогосподарство розглядається як головна дійова особа у сільському просторі, виступає власником основних (природних, людських, економічних, культурних) ресурсів, які воно використовує на власний розсуд і поведінка якого є дуже важливою для суспільства, частиною якого воно виступає [2].

Враховуючи підходи до досліджень Світового Банку [5], всі сільські домогосподарства можна розділити на чотири групи:

- домогосподарства, члени якого лише проживають на сільських територіях, при цьому їх економічна активність не пов'язана із сільськогосподарською діяльністю (*resident-oriented households*);
- домогосподарства, члени якого лише проживають на сільських територіях, при цьому їх економічна активність не пов'язана із сільськогосподарською діяльністю, але відбувається здійснення сільськогосподарської діяльності лише для задоволення певних (часткових) потреб у продуктах харчування (*subsistence-oriented farming households*), при цьому таке домогосподарство може виводити на аграрний ринок не більше 10 % власної виробленої сільськогосподарської продукції;
- домогосподарства, економічна активність членів якого частково або повністю пов'язана із сільськогосподарською діяльністю (*market-entrant households*), при цьому таке домогосподарство може виводити на аграрний ринок від 10 % до 25 % власної виробленої сільськогосподарської продукції;
- домогосподарства, економічна активність членів якого частково або повністю пов'язана із сільськогосподарською діяльністю (*market-oriented households*), при цьому таке домогосподарство може виводити на аграрний ринок від 25 % власної виробленої сільськогосподарської продукції.

З точки зору макроекономіки сільські домогосподарства здійснюють такі види економічної діяльності, а отже, виконують відповідні соціально-економічні ролі в соціумі:

- постачають на ринок товари – продавець товарів;
- забезпечують (продають) ресурсами різні сектори економіки (капітал, наймана праця, землі та природні ресурси, підприємницькі здібності) – продавець ресурсів;

¹ Стаття 1 Закону України «Про Всеукраїнський перепис населення»

- споживають блага, купуючи їх на ринку благ, (споживчий ринок) – споживач;
- накопичують частину національного доходу країни (фінанси, ресурси, відкладне споживання) – заощаджувач;
- забезпечують формування національного доходу шляхом сплати податків до державного або місцевого бюджетів – платник податків;

Наступним, не менш важливим соціально-економічним актором трансформації сільських територій, ніж сільське домогосподарство, є сільська *громада*. Відповідно до словника української мови громада – це група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів і т. ін.; об'єднання людей, що ставить перед собою певні спільні завдання; організація [19]. Потрібно зазначити, що сільська громада сільського населеного пункту не ототожнюється з населенням цього пункту. Сільська громада – це, в першу чергу, активна частина населення сільського населеного пункту, яка може здійснювати вплив на соціально-економічний стан сільської території. Здебільшого сільські громади виступають каталізаторами трансформаційних перетворень і розвитку села.

Потужним елементом трансформації сільських територій є стан розвитку сільського *підприємництва*. Відповідно до ст. 42 Господарського кодексу України «підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку» [7]. На думку науковців ННЦ «Інститут аграрної економіки», з точки зору методики підприємництва – це складне і багатозначне, багатосистемне та багаторівневе поняття. Воно є сукупністю економічних, історичних, соціальних і юридичних відносин і включає в себе категорію підприємництва, його функцію у соціально-економічному житті, особливий метод господарської діяльності, підприємницьке середовище, особистість підприємця, стиль і тип його мислення та поведінки, історичні та соціально-психологічні аспекти [27]. Підприємництво в контексті трансформації сільських територій функціонує під впливом специфічних умов, детальне вивчення яких дозволяє виокремити можливості та загрози розвитку потенційних можливостей активізації підприємницької активності у вигляді природно-географічних характеристик сільських територій, які формують потенційні соціально-економічні та просторові детермінанти для розвитку економічного потенціалу.

Наступним важливим суб'єктом трансформації сільських територій є юридичні особи, які володіють комплексом майнових і немайнових прав та обов'язків та можуть від свого імені брати участь у правовідносинах. Відповідно до Господарського кодексу України «юридична особа – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому Господарським кодексом України та іншими законами»

[6]. Найбільш важливим компонентом цієї групи є підприємства, які відповідно до законодавства можна розділити на такі групи відповідно до сфери їх діяльності (рис. 2). За формою власності всі підприємства можна розділити: державна, колективна, суспільна, приватна, комунальна, з іноземними інвестиціями, іноземна та змішана.

Також потрібно зазначити, що значна частина вітчизняних науковців при комбінації термінів «підприємство» та «сільські території» вбачають сільськогосподарські підприємства як основу розвитку та трансформації сільських територій. Ми не погоджуємось з такою точкою зору, оскільки сучасні тренди розвитку сільського господарства в напрямі формування потужних латифундистів, з однієї сторони, та нові об'єднані територіальні громади (ОТГ), з іншої сторони, демонструють диференціацію поглядів (концепцій) на трансформацію сільських територій. Для агрохолдингів сільські території виступають лише ресурсною основою для ведення господарської діяльності.

Сучасні технології виробництва сільськогосподарської продукції не потребують стільки робочої сили, скільки сконцентровано на сільських територіях. Тому розвиток підприємств на сільських територіях, які представляють будь-які сфери економічної діяльності, є пріоритетним напрямом трансформації сільських територій.

Основною метою будь-якої економічної системи є виробництво суспільно корисних товарів та/або послуг задля задоволення споживчих потреб при мінімізації витрат на їх виробництво (створення) та подальшу реалізацію. Для реалізації цієї мети підприємство як базовий структурний елемент будь-якої соціально-економічної системи розгортає свою діяльність у різних сферах, при цьому виконуючи специфічні загальнонаціональні функції (виробничо-технологічну, економічну, соціально-культурну).

Виробничо-технологічна функція полягає у використанні, впровадженні прогресивних технологій, модернізації виробничих процесів. До економічної функції підприємства відноситься організація процесу виробництва та реалізації товарів, ринкова адаптація підприємства та товару, соціально-трудові відносини, розподіл доходів, ціноутворення та формування нових ринків. Соціально-культурна функція реалізовується у вигляді формуванні сприятливих умов праці працівників підприємства, підтримання культурних традицій тощо.

На думку ряду вітчизняних учених [4; 6; 12; 16; 25], важливим фактором розвитку та трансформації сільських територій може стати «селоутворююче підприємство», яке визначається як пріоритетна форма господарювання на селі, «власники яких проживають у сільській місцевості, поєднують право на землю із працею на ній, а також – власні економічні інтереси із соціальною відповідальністю перед громадою» [25].

На нашу думку, будь-яке підприємство, яке функціонує на сільських територіях, виконує ряд важливих функцій, що сприяють розвитку трансформаційних процесів на сільських територіях:

- 1) виробництво – як процес трансформації ресурсів сільських територій у суспільно корисні блага та повернення на сільські території трансформова-

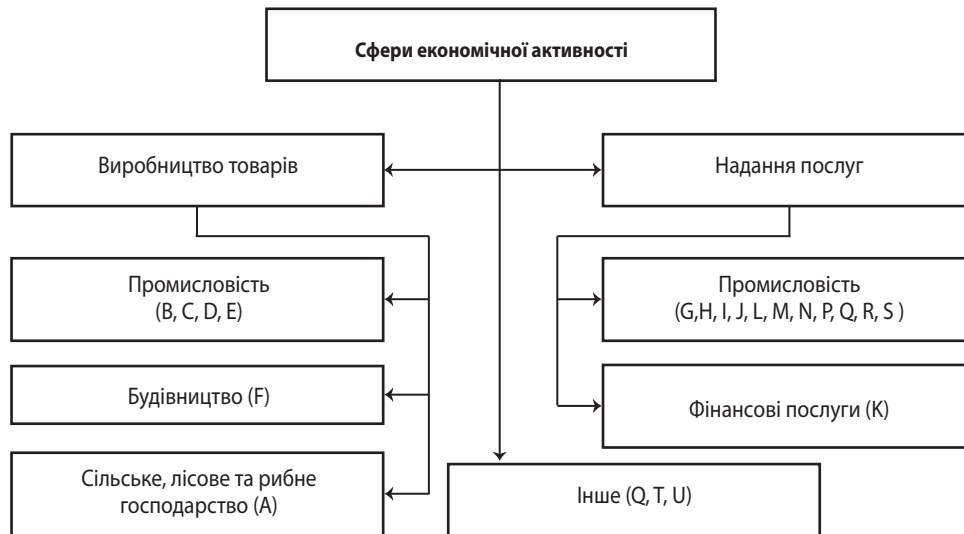

Рис. 2. Класифікація видів економічної діяльності підприємств України:

A – Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство; B – Добувна промисловість і розроблення кар’єрів; C – Переробна промисловість; D – Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря; E – Водопостачання; каналізація, поводження з відходами; F – Будівництво; G – Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; H – Транспорт, складське господарство, поштова та кур’єрська діяльність; I – Тимчасове розміщування й організація харчування; J – Інформація та телекомунікації; K – Фінансова та страхова діяльність; L – Операції з нерухомим майном; M – Професійна, наукова та технічна діяльність; N – Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; O – Державне управління й оборона; P – Освіта; Q – Охорона здоров’я та надання соціальної допомоги; R – Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; S – Надання інших видів послуг; T – Діяльність домашніх господарств; U – Діяльність екстериторіальних організацій і органів.

Джерело: [22]

- них ресурсів у вигляді частини прибутку, заробітної плати працівникам, досвіду працівників тощо. Такий процес, з однієї сторони, виснажує сільські території, але повернення трансформованого ресурсу призводить до його накопичення, а отже, до першого закону діалектики взаємного переходу кількісних змін у якісні, призводить до запуску та підтримки трансформаційних процесів на селі.
- 2) запровадження виробництва нових благ (товарів / послуг) або якісне вдосконалення вже наявних. Таке запровадження вимагає інтеграції наукової сфери у процес виробництва у вигляді ринкових досліджень, технологій, нових матеріалів, методів управління, якісного вдосконалення трудового потенціалу, часткового або повного оновлення засобів виробництва тощо.
 - 3) імплементація нових способів виробництва або вдосконалення джерел / технологій отримання сировини для виробництва товарів.
 - 4) нові способи виробництва передбачають усестороннє запровадження досягнень науково-технічного прогресу в контексті переходу на якісно кращий технологічний уклад. В результаті таких якісних змін відбуваються якісні зміни процесу виробництва, що призводить, з однієї сторони, до вивільнення частини робочої сили, а з іншої – до якісного покращення робочої сили, яка обслуговує нові способи виробництва.
 - 5) формування або відкриття нових ринків збуту виробленої продукції / послуг поглиблюють надходження ресурсних потоків на сільські території.

- 6) соціальна підтримка трансформаційних процесів, що відбуваються на сільських територіях.

Наступним суб’єктом трансформації сільських територій є система організації управління сільськими населеними пунктами або їх об’єднань. У всіх державах для повноцінної організації верхньої влади (забезпечення повноцінного функціонування владної вертикалі) використовуються різні типи системи організації органів управління на місцях.

Основними факторами вибору тієї чи іншої системи є: розуміння населенням ролі держави та державної влади, природа формування адміністративно-територіального поділу, національні (регіональні) традиції, історичні особливості розвитку різних територій. На основі вивчення літературних джерел [11; 23; 24] можна виділити чотири основні системи:

1. Англосаксонська система управління адміністративно-територіальними суб’єктами країни (англо-американська). Основною характеристикою цієї системи є те, що на всіх рівнях управління країною функціонують органи місцевого самоврядування, а місцеві органи виконавчої влади загальної компетенції контролюються центральними органами (США, Велика Британія, Австралія, Канада, РФ) [17].
2. Романо-германська система управління адміністративно-територіальними суб’єктами країни (континентальна). Фундаментальним принципом цієї системи є поєднання місцевого самоврядування та місцевого управління. Така система може мати два різновиди:

- а) на всіх рівнях управління державою, за винятком найнижчого (місцевого), одночасно можуть функціонувати виборні органи територіальної громади та назначені представники центральної влади (державні адміністрації), на яких покладено функцію адміністративного контролю, координації, організації діяльності органів місцевого самоврядування. При цьому на найнижчому (місцевому) рівні здійснюють діяльність винятково органи первинної місцевої територіальної громади (Франція, Італії, Іспанія) [14];
 - б) на найнижчих адміністративно-територіальних рівнях – на основі місцевих виборів створюються виключно органи місцевого самоврядування, а на вищих рівнях (регіональний та субрегіональний) функціонують призначені місцеві державні адміністрації загальної компетенції. Також можливий варіант, коли і на регіональному рівні функціонують виборні органи місцевого самоврядування, але вони мають принципово іншу сутність – це не представницькі органи територіальних громад, а органи представництва інтересів територіальних громад «природних» адміністративно-територіальних одиниць на регіональному рівні (Польща, Болгарія, Туреччина, Фінляндія, Ірак) [14].
3. Іберійська система передбачає здійснення процесу управління на всіх рівнях за допомогою вибраних населенням представницьких органів місцевого самоврядування (рад) та управлінських осіб місцевого самоврядування, таких як місцеві мери, префекти, регідори, алькади та ін.). Ці по-

садові особи затверджуються центральними органами державної влади як легітимні представники державної влади (Бразилія, Португалія, Мексика, з певними особливостями – Іспанія) [11].

- 4. Радянська система (система місцевих рад, обраних на виборах, і їх виконавчих комітетів) ґрунтується на централізації влади (підтримка єдиної програми партії) і визнанні повної влади представницьких органів знизу до верху. Ця система передбачає, що всі ради, починаючи з найнижчого рівня, є органами державної влади на своїй території, всі інші органи держави прямо або опосередковано підпорядковані радам. Система рад характеризується ієрархічною підпорядкованістю всіх її елементів і відсутністю будь-якої самостійності місцевих органів. На сьогодні подібна система зберіглася лише в деяких країнах, зокрема в КНР [21].

Наступним суб'єктом трансформації сільських територій є організації громадянського суспільства, до яких відповідно до законодавства [18] можна віднести громадські організації, професійні та творчі спілки, благодійні і релігійні організації, організації роботодавців, недержавні засоби масової інформації, органи самоорганізації населення та інші непідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства.

Організації громадянського суспільства виконують різні ролі, основними з яких є надання послуг; адвокаційна (захисна) діяльність – представництво та захист інтересів своїх членів; нагляд за діяльністю органів влади та самоврядування на предмет виконання ними своїх обов'язків та непорушення прав жителів громади – роль «сторожо-

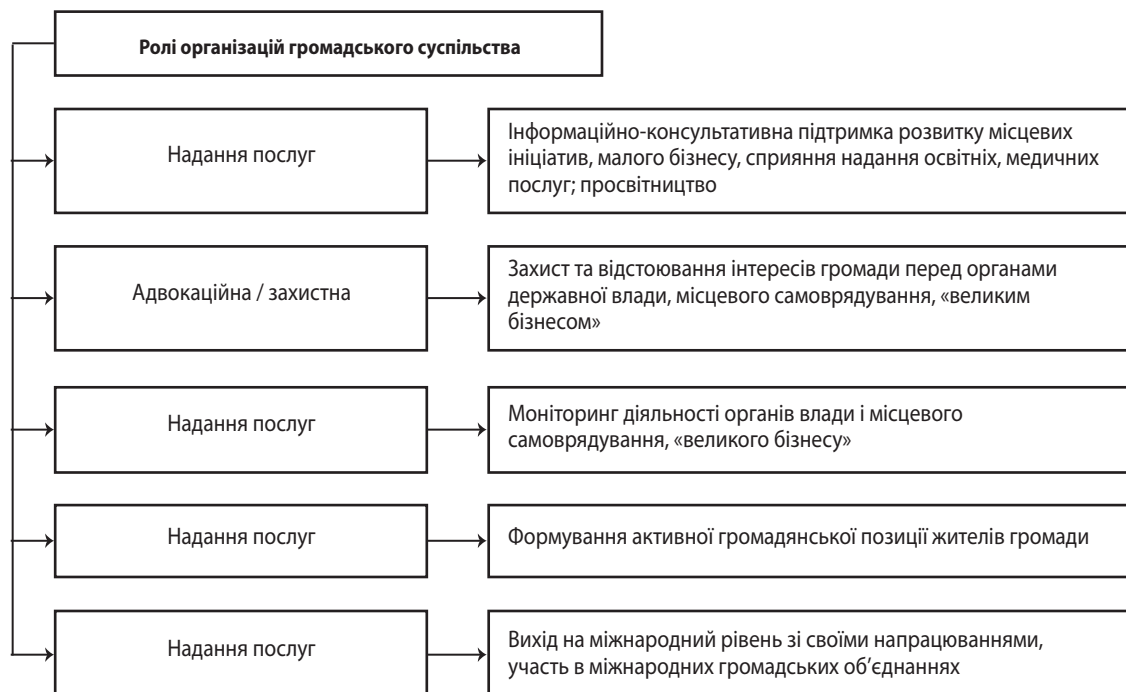

Рис. 3. Основні ролі організацій громадянського суспільства в розвитку громад

Джерело: побудовано автором з використанням [1; 15]

вого пса»); мотиваційна – сприяння формуванню активної громадянської позиції жителів щодо вирішення проблем життєдіяльності в громаді, захисту своїх інтересів та прав; участь у міжнародних громадських об'єднаннях. Що значно посилює результативність діяльності організацій громадянського суспільства на національному та локальному рівнях (рис. 3) [15].

Третім суб'єктом трансформації сільських територій є держава в ролі арбітра, який створює, змінює, підтримує, контролює правила гри в цьому процесі в інтересах як сільського населення, так і всього населення держави. До основних механізмів держави підтримки трансформації сільських територій відносяться нормативно правова база, соціально-політичний устрій та методи регулювання соціально-економічного розвитку.

Наступним елементом трансформації сільських територій є об'єкт. З точки зору філософії об'єкт пізнання – це те, що протистоїть суб'єкту, на що спрямована його практична і пізнавальна діяльність. Об'єкт не тотожний об'єктивній реальності, матерії. Об'єктом пізнання можуть бути як матеріальні освіти (хімічні елементи, фізичні тіла, живі організми), так і соціальні явища (суспільство, взаємовідносини людей, їх поведінку і діяльність). Результати пізнання (підсумки експерименту, наукові теорії, наука в цілому) також можуть стати об'єктом пізнання. Таким чином, об'єктами стають існуючі незалежно від людини речі, явища, процеси, які освоюються або під час практичної діяльності, або під час пізнання [26].

До основних об'єктів трансформації сільських територій можна віднести: людський потенціал, природно-ресурсний потенціал, фінансовий потенціал, інтелектуальний потенціал, інформаційний потенціал, інфраструктуру.

Людський потенціал сільських територій є інтегрованими кількісними та якісними характеристиками соціуму (робоча сила, молодь, люди похилого віку, економічно активне населення, безробітне населення тощо), що формує можливість для створення матеріальних і нематеріальних благ для суспільства. Він є наявною та можливою в майбутньому кількістю та якістю праці, якими володіють суспільство, колектив організації, індивід за цього рівня розвитку науки й техніки, котрі визначаються кількістю працездатного населення, його професійно-освітнім рівнем.

Природно-ресурсний потенціал сільських територій являє собою спроможність сукупності природних ресурсів (земельних, водних, лісових) забезпечувати (безпосередньо або опосередковано) процес створення матеріальних і нематеріальних благ для суспільства.

Фінансовий потенціал сільських територій включає в себе всі джерела їх доходів, запаси, можливості, а також матеріальні, нематеріальні, інституційні чинники, які можуть бути приведені в дію та використані для досягнення поставленої мети розвитку. Економічний зміст цієї категорії найбільш чітко проявляється в такому її визначенні: фінансові ресурси регіону – це система грошових фондів, які забезпечують процес виробництва та відтворення в межах регіону [13].

Інтелектуальний потенціал сільських територій як об'єкт трансформації являє собою спроможність суб'єктів

сільських територій використовувати, імплементувати та розвивати сучасні науково-технологічні досягнення науки та техніки.

Інформаційний потенціал трансформації сільських територій – один із найважливіших аспектів загального потенціалу сільських територій і визначає ступінь інформаційної потужності суб'єктів трансформації сільських територій.

Загалом інформаційний потенціал трансформації сільських територій проявляється у вигляді наявності комунікаційних мереж, доступу до них, технічного обладнання та відповідного програмного забезпечення для накопичення і передачі інформації.

Інфраструктура. Економічна сутність соціальної інфраструктури сільських територій як територіально-галузевого комплекс, діяльність якого, перебуваючи у тісному взаємозв'язку з виробничим процесом, спрямована на задоволення потреб сільського населення, створення оптимальних умов для його функціонування [20].

Крім суб'єкта та об'єкта, у науковому пізнанні часто виділяють предмет – частина об'єкта, яка спеціально вичленяється пізнавальними засобами. Наприклад, об'єктом усіх гуманітарних наук є людина, але пізнавальні кошти психології спрямовані на духовний світ людини, археології – на його походження, культурології – на культуру, етнографії – на вдачу та звичаї людства. Відповідно, предметом цих наук виступають духовний світ, походження, культура тощо [26]. Враховуючи розглянуте вище теоретичне підґрунтя, можна виділити такі основні предмети трансформації сільських територій: відносини з природою, земельні (ринкові) відносини, ринкове середовище, науково-технічний устрій, система менеджменту, фінансові відносини, соціальні відносини.

Висновки. У статті було ідентифіковано й охарактеризовано суб'єкти, об'єкти та предмети процесу трансформації сільських територій. Нами було ідентифіковано дві групи суб'єктів трансформації сільських територій: фізичні особи (сільське населення, домогосподарства, громада, підприємці) та юридичні особи (підприємства, органи управління сільськими населеними пунктами, громадські організації). До основних об'єктів трансформації сільських територій можна віднести: людський потенціал, природно-ресурсний потенціал, фінансовий потенціал, інтелектуальний потенціал, інформаційний потенціал, інфраструктура. До предметів трансформації сільських територій віднесено: відносини соціуму з природою, земельні (ринкові) відносини, ринкове середовище, науково-технічний устрій, система менеджменту, фінансові відносини, соціальні відносини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cooper R. What is Civil Society, its role and value in 2018? : K4D Helpdesk Report. Brighton, UK : Institute of Development Studies, 2018. 25 с. URL: <https://bit.ly/3iZ0je6>
2. Chițea L. F., Dona I. Defining aspects concerning the rural household and the sustainable socio-economic development in Romania. *Agrarian Economy and Rural Development – Realities and Perspectives for Romania*. 2017. Vol. 8. P. 92–99.

3. McConnell C. R., Brue S. L., Flynn S. M. *Economics: Principles, problems, and policies*. New York : McGraw-Hill/Irwin, 2005. 917 p.
4. Молдаван Л. В. Глобалізаційна трансформація землекористування: наслідки та способи їх запобігання. *Економіка АПК*. 2020. № 6. С. 6–18.
5. Rural households and their pathways out of poverty // World Bank. URL: <https://bit.ly/3gi08cc>
6. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. URL: <https://bit.ly/3y4Eu0W>
7. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://bit.ly/3z8CgPC>
8. Методологічні пояснення. Населення міське і сільське // Державна служба статистики України. Київ, 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_met.html
9. Наявність у домогосподарствах товарів тривалого користування (за даними вибіркового опитування домогосподарств у жовтні 2020 року) : стат. зб. / Державна служба статистики України. Київ, 2021. 169 с. URL: <https://bit.ly/3svxVUd>
10. Про сільськогосподарський перепис : Закон України від 23.09.2008 № 575-VI. URL: <https://bit.ly/3y7gLxg>
11. Котковський В. Р. Інститут місцевого самоврядування: проблеми становлення та розвитку. *Державне будівництво*. 2016. № 1. URL: <https://bit.ly/2WbLXhL>
12. Кривобок П. В. Соціально-орієнтоване підприємство як модель соціально-економічного розвитку сіл України. *Агросвіт*. 2015. № 14. С. 51–56.
13. Крушельницька Т. А. Інституційні основи економічної безпеки України в теорії національної фіскальної конвергенції. *Вісник Академії митної служби України. Сер. Державне управління*. 2014. № 2. С. 7–11.
14. Лазор О. Д. Основи місцевого самоврядування : навч. посіб. Київ : Центр навч. літ., 2003. 432 с.
15. Лук'янова М. М. Роль організації громадянського суспільства в розвитку сільських територій. *Агросвіт*. 2020. № 11. С. 127–135.
16. Пилипенко В. В. Концептуальні засади формування державної аграрної політики в контексті реформування аграрного сектору економіки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 11. С. 186–190.
17. Полякова Н. Н. Эволюция местного самоуправления в Великобритании. *Право и управление. XXI век*. 2011. № 2. С. 19.
18. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 № 976. URL: <https://bit.ly/2WaXkqj>
19. Словник української мови : у 20 т. Т. 3 / за ред. С. Я. Ярмоленко. Київ : Наукова думка, 2012. URL: <https://bit.ly/3jQf6Hj>
20. Рябоконт В. П., Рарок Л. А. Розвиток соціальної інфраструктури сільських територій. *Економіка АПК*. 2016. № 4. С. 56–65.
21. Токвиль, А. О демократии в Америке / пер. В. Н. Линд. Москва : Книжное дело, 1897. 609 с.
22. Класифікація видів економічної діяльності : Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457. URL: http://ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/op_dk009_2016.htm
23. Хилл Д. М. Теория демократии и местное самоуправление. Лондон, 1974. 326 с.
24. Холлис Г., Плоккер К. На пути к демократической децентрализации: перестройка региональных и местных органов власти в новой Европе / Европейская экспертная служба по программе «Тасис». Москва, 1995. 328 с.
25. Шанін О. В. Концепція селоутворюючого підприємства в системі розвитку сільських територій. *Ефективна економіка*. 2015. № 4. С. 213–215.
26. Шинкарук В. І. та ін. Філософський енциклопедичний словник / [редкол. : В. І. Шинкарук та ін.]. Київ, 2002. 742 с
27. Яворська Т. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика : монографія. Київ : ННЦ ІАЕ, 2012. 405 с.

REFERENCES

Chitea, L. F., and Dona, I. "Defining aspects concerning the rural household and the sustainable socio-economic development in Romania". *Agrarian Economy and Rural Development - Realities and Perspectives for Romania*, vol. 8 (2017): 92-99.

Cooper, R. "What is Civil Society, its role and value in 2018? : K4D Helpdesk Report". Brighton, UK : Institute of Development Studies, 2018. <https://bit.ly/3iZ0je6>

Khill, D. M. *Teoriya demokratii i mestnoye samoupravleniye* [Democracy Theory and Local Government]. London, 1974.

Khollis, G., and Plokker, K. *Na puti k demokraticheskoy de-centralizatsii: perestroyka regionalnykh i mestnykh organov vlasti v novoy Yevrope* [Towards Democratic Decentralization: Restructuring Regional and Local Governments in a New Europe]. Moscow: Yevropeyskaya ekspertnaya sluzhba po programme «Tasis», 1995.

Kotkovskiy, V. R. "Instytut mistsevoho samovriaduvannia: problemy stanovlennia ta rozvytku" [ENGLISH_UA Institute of Local Self-Government: Problems of Formation and Development]. *Derzhavne budivnytstvo*. 2016. <https://bit.ly/2WbLXhL>

Krushelnyska, T. A. "Instytutsiini osnovy ekonomichnoi bezpeky Ukrainy v teorii natsionalnoi fiskalnoi konverhentsii" [Institutional Bases of Economic Security of Ukraine in the Theory of National Fiscal Convergence]. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser. Derzhavne upravlinnia*, no. 2 (2014): 7-11.

Kryvobok, P. V. "Sotsialno-orientovane pidpriemstvo yak model sotsialno-ekonomichnoho rozvytku sil Ukrainy" [Socially-oriented Enterprise as a Model of Socio-economic Development of Villages in Ukraine]. *Ahrosvit*, no. 14 (2015): 51-56.

[Legal Act of Ukraine] (2003). <https://bit.ly/3z8CgPC>

[Legal Act of Ukraine] (2008). <https://bit.ly/2WaXkqj>

[Legal Act of Ukraine] (2008). <https://bit.ly/3y7gLxg>

[Legal Act of Ukraine] (2010). http://ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/op_dk009_2016.htm

[Legal Act of Ukraine] (2021). <https://bit.ly/3y4Eu0W>

Lazor, O. D. *Osnovy mistsevoho samovriaduvannia* [Fundamentals of Local Self-government]. Kyiv: Tsentri navch. lit., 2003.

Lukianova, M. M. "Rol orhanizatsii hromadianskoho suspilstva v rozvytku silskykh terytorii" [The Role of Civil Society Organizations in the Development of Rural Areas]. *Ahrosvit*, no. 11 (2020): 127-135.

"Metodolohichni poiasnennia. Naseleattia miske i silske" [Methodological Explanations. Urban and Rural Population]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. 2018. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_met.html

McConnell, C. R., Brue, S. L., and Flynn, S. M. *Economics: Principles, problems, and policies*. New York: McGraw-Hill/Irwin, 2005.

Moldavan, L. V. "Hlobalizatsiina transformatsiia zemlekorystuvannia: naslidky ta sposoby yikh zapobihannia" [Globalization of Land Use Transformation: Consequences and Ways to Prevent Them]. *Ekonomika APK*, no. 6 (2020): 6-18.

"Naiavnist u domohospodarstvakh tovariv trivaloho korystuvannia (za danymy vybirkovoho opytuvannia domohospodarstv

u zhovtni 2020 roku) : stat. zb." [Availability of Durable Goods in Households (According to a Sample Survey of Households in October 2020): Statistical Collection]. Derzhavna sluzhba statyky Ukrainy, 2021. <https://bit.ly/3svxVUd>

Polyakova, N. N. "Evolyutsiya mestnogo samoupravleniya v Velikobritanii" [The Evolution of Local Government in the UK]. *Pravo i upravleniye. XXI vek*, no. 2 (2011): 19-.

Pylypenko, V. V. "Kontseptualni zasady formuvannia derzhavnoi ahrarnoi polityky v konteksti reformuvannia ahrarnoho sektoru ekonomiky" [Conceptual Bases of Formation of the State Agrarian Policy in the Context of Reforming of Agrarian Sector of Economy]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 11 (2016): 186-190.

"Rural households and their pathways out of poverty". World Bank. <https://bit.ly/3gi08cc>

Riabokon, V. P., and Rarok, L. A. "Rozvytok sotsialnoi infrastruktury silskykh terytorii" [ENGLISH_UA Development of Social Infrastructure of Rural Areas]. *Ekonomika APK*, no. 4 (2016): 56-65.

"Slovnnyk ukrainskoi movy" [Dictionary of the Ukrainian Language], vol. 3. <https://bit.ly/3jQf6Hj>

Shanin, O. V. "Kontseptsia seloutvoriuuchoho pidpriemstva v systemi rozvytku silskykh terytorii" [The Concept of a Village-forming Enterprise in the System of Rural Development]. *Efektivna ekonomika*, no. 4 (2015): 213-215.

Shynkaruk, V. I. et al. *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Kyiv, 2002.

Tokvil, A. *O demokratii v Amerike* [Democracy in America]. Moscow: Knizhnoye delo, 1897.

Yavorska, T. *Malyi biznes u silskomu hospodarstvi: teoriia i praktyka* [Small Business in Agriculture: Theory and Practice]. Kyiv: NNTs IAE, 2012.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2021 р.

■